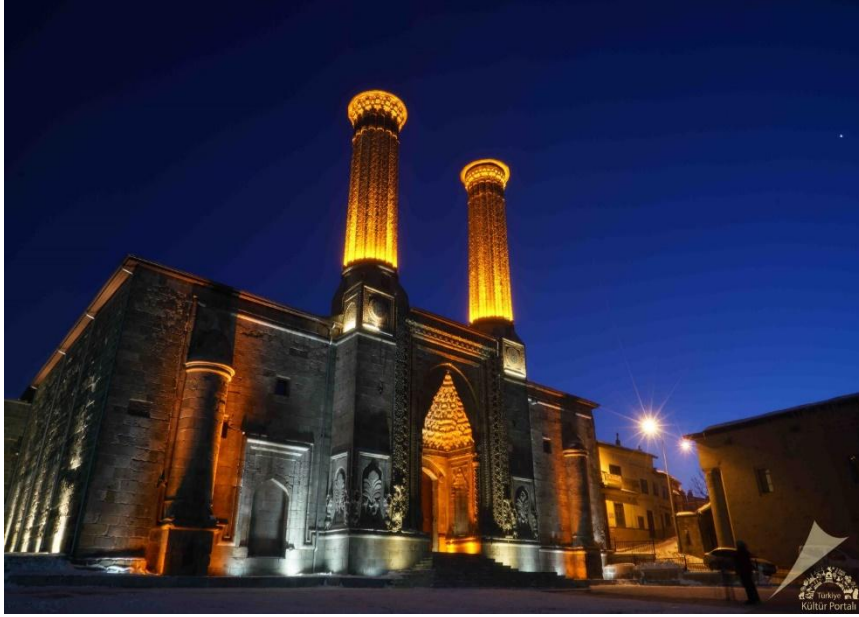


ERZURUM

KÜLTÜREL ALANLAR





Çifte Minareli Medrese

Erzurum'un **sembölü** haline gelen bir **Selçuklu** eseridir. Genelde 13'üncü yüzyılın sonlarında yaptırıldığı kabul edilmektedir. Selçuklu Sultanı **Alaaddin Keykubat**'ın kızı **Hundi Hatun** veya **İlhanlı Hanedanları**'ndan **Padişah Hatun** tarafından yaptırılmış olabileceği düşüncesi ile adına **Hatuniye Medresesi** de denilmektedir. Yaklaşık 35x46 metre boyutlarında olan medrese iki katlı, dört eyvanlı ve açık avlulu medreseler grubunun en önemli örneğidir. 26x10 metre ölçülerindeki avlusu, dört yönden revaklarla çevrilidir. Avlunun her iki tarafında öğrenci ve öğretmen odaları sıralanmaktadır. Medresenin zemin katında on dokuz, birinci katında ise on sekiz odası bulunmaktadır. Girişin batısındaki kare mekân, mescid olarak kullanılmıştır. Güneyde ana eyvanla birleşen, altında mumyalığı bulunan kümbet, Anadolu'da çağdaşları arasındaki en büyük türbe olma özelliğine sahiptir. Gövdesi on iki köşeli olan kümbet dıştan külâh, içten kubbe ile örtülüdür. Saçağı, süsleme şerit ve silmelerle bezenmiştir.

Çifte Minareli Medrese'nin özellikle taç kapısında bulunan bezemeler, **Selçuklu taş süslemesindeki** derinliğin ve estetik anlayışın muhteşem örneklerini oluşturmaktadır. Bezemelerde ağırlıklı olarak bitkisel öğeler kullanılmıştır. En çok palmet ve rumi motifleri kullanılırken, her ikisinin de birbiri ile uyumu dikkat çekmektedir. Taç kapının batı tarafına **Orta Asya Türkleri**'nin simgesi olan çift başlı kartal, ağzı açık iki yılan ve dilimli yaprakta oluşan hayat ağacı işlenmiştir. Doğu tarafında bulunan simetriğinde ise yaprak ve kartal işlemesi yer almamaktadır. Taç kapının iki yanında yükselen sırlı tuğla ve tuğla ile örülü, motiflerle bezeli minarelerin boyu 26 metredir. Minarelerde turkuaz rengiyle dikkat çeken panonun içinde Arapça "Allah" yazmaktadır. Harap halde iken Osmanlı padişahlarından **4. Murad** tarafından tamir ettirilen ve bir süre "**tophane**" olarak kullanılan medrese, 1942-1967 yılları arasında **Erzurum Müzesi**, günümüzde ise hem müze hem de resim sergi salonu olarak hizmet vermektedir.



Üç Kümbetler

Üç Kümbetler, Anadolu'da bulunan **anıt mezar**ların en güzel örnekleri arasında yer almaktadır. Üç kümbetten en büyüğünün **Emir Saltuk**'a ait olduğu ve 12'inci yüzyılın sonlarında yapıldığı sanılmaktadır. Diğer kümbetlerin kime ait oldukları bilinmezken bunlarında 14'üncü yüzyılda inşa edildikleri tahmin edilmektedir.



Kümbetlerin yanında bulunan kare şeklindeki küçük yapının ne olduğu konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Bunun da bir kümbet veya mescit olduğu belirtilmektedir. Üç kümbetler, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1956 yılında onarılmıştır.

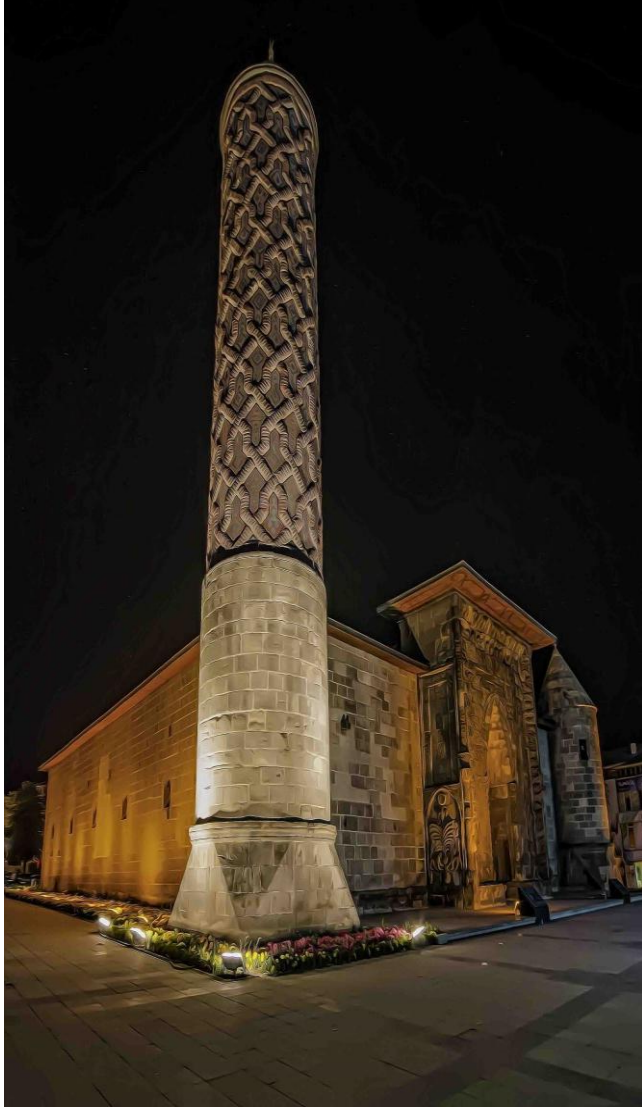
Emir Saltuk Kümbeti, kesme taştan yapılmıştır. Sekizgen gövdeli, yüksek kasnaklı ve üzeri kubbe ile konik karışımı basık bir kûlahla örtülüdür. İki renkli kesme taştan yapılan kümbetin üçgen alınlıklarında, yuvarlak kemerli, kasnak nişlerinde

boğa, yılan, yarasa, kartal gibi hayvan kabartmaları bulunmaktadır. Bu kabartmalar, **Orta Asya Türk** takvimlerinde yer alan burç figürlerini andırmaktadır. Nişlerden birinin içerisindeki boğa boynuzları arasında insan başı işlemesi dikkat çekmektedir. Emir Saltuk Kümbeti'nin sekiz cephesinin dört yüzünde birer çift pencere yer almaktadır. Kümbetin, kuzey yönünde bulunan giriş kapısının saçakları üzerinde geometrik bezeme ile çiçek ve hayvan figürleri görülmektedir.

Emir Saltuk Kümbeti'nin güneydoğusunda bulunan ikinci kümbetin alt kısmı, kare planlı ve on iki cephelidir. Bu kümbet gri renkte bir taştan yapılmıştır. Üstte bir küçük, altta ise bezemeli üç büyük penceresi bulunmaktadır. Bu kümbetin güney cephesindeki penceresi aynı zamanda mihrap görünümündedir. İkinci kümbete 4 metre uzaklıktaki üçüncü kümbet yöresel keyek taşından yapılmıştır. Üçüncü kümbet, on iki cephe ve dört penceresidir. Kuzey yönünde giriş kapısı bulunan kümbetin, iç kısmında oldukça güzel bezenmiş mihrabı yer almaktadır. Kümbetin üzerini örten konik kûlahın kasnağında Emir Saltuk Kümbeti'ne benzeyen süslemelere yer verilmiştir.



Yakutiye Medresesi



Yakutiye Medresesi İlhanlı hükümdarı **Sultan Olcayto** döneminde **Gazan Han** ve **Bolugan Hatun** adına, **Hoca Yakut Gazani** tarafından 1310 yılında yaptırılmıştır. Anadolu'daki kapalı avlulu medreselerin en büyüğü olan Yakutiye Medresesi plan düzeni, dengeli mimarisi ve iri motifli süslemeleri ile Erzurum'un en gösterişli yapılarından biridir.

Yapının taç kapısı cepheden dışa taşmaktadır. Dört eyvanlı iç mekânda bulunan dikdörtgen avlunun orta bölümü mukarnaslı bir kubbe ile diğer kısımları ise sivri kemerli beşik tonozlarla örtülüdür.

Taç kapının yan yüzlerinde, silme kemerle çevrili nişler içinde pars ve kartal motifleri dikkat çekmektedir. Ajurlu bir küreden çıkan hurma yaprakları, iki pars ve kartal figürlerinden oluşan hayat ağacı **Orta Asya Türkleri**'nin önemli simgelerini bir araya getirmektedir.



Basık kemerli ve oymalı olan taç kapının her tarafını kaplayan bezemeler, muhteşem bir

görüntü oluşturmaktadır.

Narman Peri Bacaları - Erzurum

Kırmızı rengi ve ilginç yeryüzü şekilleriyle dikkat çeken Narman Peri Bacaları “Kırmızı Periler Diyarı” olarak da adlandırılmaktadır. Kırmızı peri bacaları olarak bilinen Narman Peri Bacaları, Narman İlçesi'nin güneyinde, Narman-Pasinler otoyolunun 7'nci kilometresinde yer almaktadır. toprağı aşındırması, kırmızı vadilerden oluşan bu ilginç Bu jeolojik oluşumlar Doğu bu yörede görülmektedir. Oltu, Pasinler ve Tortum ilçeleri ile Erzurum'un kuzeydoğusunda kilometre uzaklıkta



Peri bacalarının yer aldığı Kanyonu'na benzerliği ile de Peribacaları'nı koruma altına kazandırmak için yaz düzenlenirken, yerli ve ilgisi her geçen dönem artış Kapadokya'daki Peri bacaları oluşumları bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Kapadokya'daki Peri bacaları volkanizma sonucu oluşmuş, Narman'da bulunanlar ise günümüzden 2,5-3 milyon yıl önce, akarsuların bir çökme havzasına taşıdığı malzemelerin zamanla aşınması sonucunda oluşmuştur. Kırmızı Peribacalarının bu rengi almasının nedeni ise tortullardaki kırmızı renk demirin Fe_2O_3 şeklinde oksitlenmesidir.

Rüzgâr ve yağmurun kumlu peri bacalarını ve dar manzarayı meydana getirdi. Anadolu Bölgesi'nde sadece Şenkaya, Sarıkamış, Horasan, çevrelenen Narman İlçesi, ve şehir merkezine 90 bulunmaktadır.

vadi, Amerika'da Colorado dikkat çekmektedir. Narman olarak ülke turizmine aylarında çeşitli şenlikler yabancı turistlerin bölgeye göstermektedir.

ile Narman'daki Peribacaları,

Erzurum Tabyalar - Erzurum

Erzurum'da yapılan ilk tabyaların tarihi 18'inci yüzyıldaki Osmanlı-İran savaşına kadar uzanır. Ancak en büyük tabyalar 19'uncu yüzyılın başından itibaren, Ruslar'ın Doğu Anadolu'ya yaptıkları baskın ve istilalardan şehri korumak amacıyla inşa edilmiştir. Şehrin çevresinde görüş açısı yüksek tepelere inşa edilen bu stratejik yapıların sayısı 22'yi bulmaktadır. İçlerinde karargah binaları, askeri barınaklar, eğitim sahaları, yemekhaneler, sarnıçlar, pusu odaları yer alan bu tabyalar; bazen tek, bazen de bir kaç büyük yapının birleşiminden meydana gelir. Büyüklükleri ve konumları değişen tabyaların en önemlileri şehrin hemen doğusunda bulunan Mecidiye ve Aziziye tabyalarıdır.



tabyalar (Mecidiye ve Aziziye) "93 Harbi" olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda, Rusların ilerleyişinin durdurulmasında kritik bir işlev görmüştür.

Tabyaların tamamı taştan inşa edilirken, mimari üsluptan ziyade sağlamlık ve kullanım esasları ön plana çıkartılmıştır. Yan yana odalardan meydana gelen tabyaların, üzerleri kalın bir toprak tabakasıyla örtülmüştür. Düşmanın geleceği yönün öteki tarafında askerlerin toplantı avlularına, depo, revir, gibi bölümlere yer verilmiştir. Tabyaların en geniş bölümünde kışla odaları bulunurken, bunlar birbirleri ile bağlantılı dikdörtgen şekilde inşa edilmiştir. Odaların genişlikleri 3-4 metre derinlikleri 6-14,5 metredir. Çoğunlukla tek katlı olan kışla odalarının bazıları yer kazanmak amacıyla ahşap kalaslarla ikiye bölünmüş ve iki katlı hale getirilmiştir. Bu

Lala Paşa Camisi - Erzurum

Lala Paşa Camisi; Erzurum'da Osmanlı Dönemi'nde yapılan ilk cami özelliği taşıyan yapı, burada inşa edilen diğer Osmanlı camilerine de model olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın komutanı, Kıbrıs fatihi, Sadrazam Lala Mustafa Paşa; Erzurum Beylerbeyi görevini yürüttüğü dönemde, 1562 yılında camiyi yaptırmıştır. Mimar Sinan'a ait olan eserin yanında bir saray, bir de sübyan mektebi yer almış, ancak bunlar günümüze kadar ulaşamamıştır.



Fotoğraf: Uğur Sağıroğlu

Lala Paşa Camisi; Şehzadebaşı, [Sultan Ahmet Cami](#), Eminönü Yeni Cami ve Yeni Fatih gibi İstanbul camilerinde uygulanan plan tipinde, ancak onlardan hayli küçük ölçekli olarak inşa edilmiştir. Ortada dört paye ile taşınan merkezi kubbe, dört yanda sivri kemerlerle desteklenen yarım çapraz tonozlar, köşelerde de dört küçük kubbeden oluşan merkezi planlı bir örtü biçimine sahip olan caminin iç mekânını iki sıra halinde 28 pencere aydınlatmaktadır. Alt sıradaki pencere alınlıkları üzerinde bulunan çiniler, şehrin Ruslar tarafından işgal edilmesi sırasında atılan kurşunlarla zedelenmiştir. Yapının kitabesi, yuvarlak ve mukarnaslı

olan mihrabın üzerinde yer almaktadır. Pencereelerde bulunan hadisler, hat sanatından eşsiz örnekler sunar. Kare kaide üzerine kurulmuş olan cami minaresi, yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir. Beyaz taştan inşa edilen minare, kırmızı taşlı bileziklerle süslenmiştir. Caminin avlusunda, sekiz köşeli ahşap ve konik çatılı bir şadırvan yer almaktadır.

Fotoğraf: Uğur Sağıroğlu

Bu şadırvandaki sütunlar son derece güzel taş işçiliği ile bezenmiştir. Son cemaat yerindeki batı mihrabiye'nin üzerinde, ters "T" şekilli mermer levhalar üzerine yazdırılmış ferman bulunmaktadır. 1670 yılında yazılan bu ferman IV. Mehmed'in halka vergi muafiyeti getirdiğini anlatmaktadır. Tamamı kubbe ile örtülü son cemaat yeri de sivri kemerlerle öne ve yanlara açık bir mimari üslup gösterir.



Rüstem Paşa Kervansarayı - Erzurum



Taşhan adıyla da anılan **Rüstem Paşa Kervansarayı**, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından 1561 yılında yaptırılmıştır. Yapı, Osmanlı kervansaray mimarisinin şaheser örneklerinden biridir. Burası yolcuların gece ve gündüz her çeşit ihtiyaçlarının karşılandığı yerdir. Rüstem Paşa Kervansarayı'nda imarethane, mescit, dinlenme yeri, bezirgân dükkânları, deve, eşek, öküz, manda ve atların bağlandığı bölümler yapılmıştır. Ancak, bunların bir kısmı günümüze ulaşamamıştır.

Batıya bakan beşik tonozlu giriş kapısı üzerindeki kitabede, Erzurum'un serhat şehri olması dolayısıyla, buraya "**ribat**" denildiği dikkat çekmektedir. Ribatlar, sınırları korumak amacıyla içerisinde 40-50 civarında akıncı birliğinin bulunduğu bir çeşit ileri karakol binalarıdır. Osmanlı Devleti sınırlarının zamanla Tiflis'e ve Hazar Denizi'ne kadar genişlemesiyle buraya konak, barınak, ahır ve alışveriş merkezi özellikleri kazandırılmıştır.

Rüstem Paşa Kervansarayı, dikdörtgen bir avlu çevresinde, kesme taştan yapılmış revakların arkasına sıralanmış odalardan oluşan iki katlı bir yapıdır. Doğu ve batı yönünde sivri kemerli ve tonozlu iki kapıdan girilen avlunun çevresinde 32 oda bulunmaktadır. Üst katta koridor çevresinde sıralanmış basık tonozlu odalar bulunmaktadır. Buradaki süslemeler daha sonra yapılmıştır. 1965 yılında önemli bir restorasyon geçiren kervansarayın batıya bakan ön cephesi, hafif ileri taşırılmış, altta beşik tonozlu derin bir giriş, üstte de kervansaray yöneticisine ait bir oda bırakılmıştır.

Kervansaray, günümüzde oltu taşı esnafının imalat ve satış yeri olarak hizmet vermektedir. Oltu taşından yapılmış, başta tespih, yüzük, gerdanlık olmak üzere, onlarca çeşit hediyelik eşyanın satışı burada yapılmaktadır.

Çobandede Köprüsü - Erzurum

Çobandede Köprüsü; Tarihi İpek Yolu güzergâhında inşa edilmiştir. Köprü, **İlhanlı Hükümdarı Gazan Han**'ın (1295-1304) Veziri Salduzlu Emir Çoban Noyin tarafından 1298 yılında yaptırılmıştır. Köprü'nün yapı formu ve baş kısmındaki bezemeler Selçuklu ve İlhanlı mimari üslubunu yansıtır.

Fotoğraf: Uğur Sağıroğlu

Karga Pazarı ve Aras nehirlerinin birleştiği yerde bulunan köprü 128 metre uzunluğunda, 8,5 metre genişliğindedir. Köprü'nün en büyük kemer açıklığı 13 metre, en yüksek noktası da 30 metredir. Yedi yuvarlak kemerli gözden oluşan köprü'nün ilk gözü son yıllarda yapılan onarım sırasında kapatılmıştır. Köprü'nün kemerleri siyah, kırmızı ve gri renkli kesme taşlardan yapılmıştır. Köprü ayaklarının altına ardıç ağaçları döşenmiştir. Böylece köprü'nün batması engellenmiştir. Köprü ağırlığını hafifletmek için de tampon duvarları arasında boşluk bırakılmıştır. 1727-1872 ve 1948 yıllarında onarım geçiren Çobandede Köprüsü, son olarak 2011 yılında restore edilmiştir.



Oltu Kalesi - Erzurum



Oltu ilçe merkezinde bulunan **Oltu Kalesi**, MÖ 4'üncü yüzyılda Urartular tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde bir süre kervansaray olarak da kullanılan Oltu Kalesi, 3000 metrekarelik bir alanın üstüne kurulmuştur. Kesme taştan yapılan kale, Bizans, Selçuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı dönemlerinde onarım geçirmiş, son olarak 1998-1999 yıllarında restore edilmiş ve sağlamlaştırılmıştır. Oltu Kalesi'ndeki Şapel, iç kalenin kuzeydoğu köşesindeki, dik ve yüksek burcun üzerindedir. Altı yapraklı yonca planına sahip olan şapel, 10 ve 11'inci yüzyıllarda, yörede hâkimiyeti ellerinde bulunduran Gürcüler tarafından yaptırılmıştır. Yer yer süslemeli blok taşların kullanıldığı yapıda, güneş saati motifi dikkat çekmektedir. Şapelin batıdan bir girişi, doğu yönde de apsis yuvarlağı yer almaktadır.

Oltu'nun mahallelerini çevreleyen dış kale surları ise günümüze ulaşamazken, doğal

kayalıklar üzerinde yer alan iç kale, sağlamlığı ve bütün ihtişamıyla dikkat çekmektedir. İç kalenin çevresi, yüksek ve kalın sur duvarları burçlarla takviye edilmiştir. "**Ehmedek**" de denilen iç kale üzerinde, sarnıçlar, bir türbe, bir şapel ile kale muhafızlarına ait mekânlar bulunmaktadır. Oltu Kalesi'nin kuzeybatıdaki burç ve sınır duvarlarının geçmişte çok daha görkemli bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Ehmedek'ten Oltu Çayı'na inen gizli bir su yolu da bulunmaktadır. İç Kale'nin doğu eteğinde, aslı Selçuklulara kadar uzanan ve künklerle iç kaleye bağlı olan Selçuklu Hamamı ile kale bir

Kurşunlu Medresesi - Erzurum

Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından 1701 yılında yaptırılmıştır. **Feyziye Medresesi** olarak da anılan yapı, Kurşunlu Camisi ile birlikte bir külliye oluşturmaktadır. Düzgün kesme taştan inşa edilen medresenin on üç hücresi günümüze gelebilmiştir. Güneydoğu köşesindeki üç hücre sonraki yıllarda yapılan onarımlarda buraya eklenmiştir. Doğu duvarına paralel olarak uzanan sekiz hücrenin üstü beşik tonozlarla örtülmüştür. Hücrelerin her birisinin batı yönüne açılan bir veya iki penceresi bulunmaktadır. Medrese 2006 yılında restore edilmiştir.

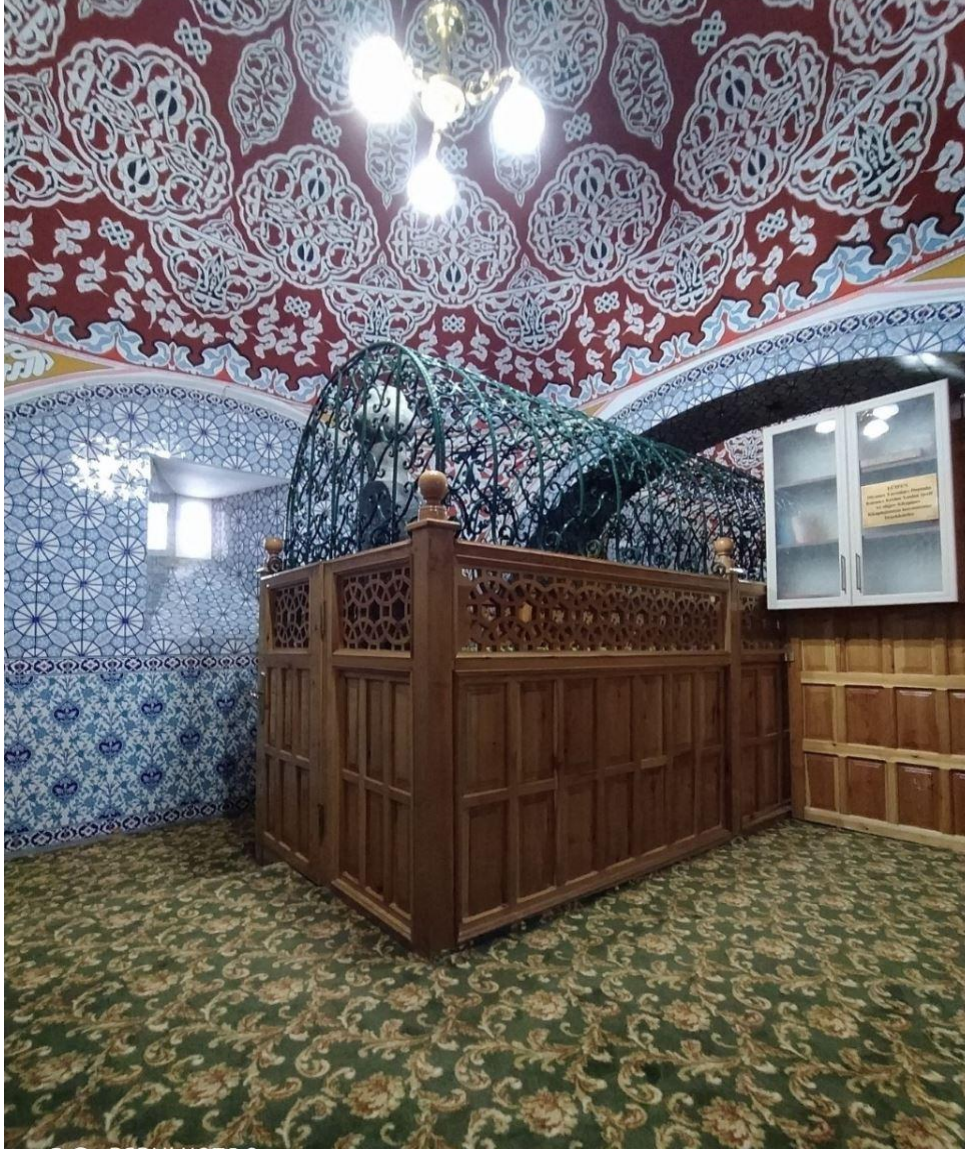


Oltu Rus Kilisesi - Erzurum

Oltu Rus Kilisesi, şehrin doğusunda Oltu ilçe merkezinde yer almaktadır. Üzerinde kitabesi bulunmayan yapının, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında, Ruslar tarafından 1885-1890 yılları arasında inşa edildiği bilinmektedir. **Oltu Rus Kilisesi** 32x15 metre boyutlarındaki dikdörtgen ayaklar tarafından desteklenen, kiborion tarzındaki kubbenin iki yanında yer alan dikdörtgen mekânlardan oluşmaktadır. Kuzey ve güneydeki uzun cepheler kısa tutulmuştur. Batı cephesinin ortasında süslü, yuvarlak kemerli, hafif dışa taşırılmış giriş kapıları vardır. Bu girişlerle doğudaki apsis üzeri yükseltilerek, haç planı üst örtüde daha belirgin hale getirilmiştir.



Abdurrahman Gazi Hazretleri Türbesi - Erzurum



Abdurrahman Gazi Hz. Türbesi; Erzurum'un 2,5 kilometre güneydoğusunda **Palandöken Dağı**'nın eteğindedir. Sahabe olan Abdurrahman Gazi Hz. aynı zamanda Hz. Muhammed'in sancaktarlığını da yaptığına inanılmaktadır. Bir tekke zaviye ile birlikte 16'ncı yüzyıldan bu yana ziyaret edilen türbe, 1796 yılında Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'nın eşi Ayşe Hanım tarafından yaptırılmış, yanına bir de cami ilave edilmiştir.

Türbenin giriş kapısı üzerinde bulunan 1796 tarihli kitabe, Hattat Salim tarafından yazılmıştır. Türbe içerisinde 4.85 metre boyunda Abdurrahman Gazi Hazretleri'nin makamı bulunmaktadır. Türbenin etrafı zamanla ağaçlandırılarak mesire yeri haline getirilmiştir.